

DOI:10.18372/2415-8151.22.15394
УДК 72.03(477.411)“190/194”:7.03(100)

СТИЛЬОВІ ПЕРЕХОДИ В АРХІТЕКТУРІ КИЄВА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Марковський Андрій Ігорович

*Кандидат архітектури, учений секретар відділення синтезу пластичних мистецтв НАМ України, Київ, Україна,
e-mail: andrii_markovskiy@ukr.net, orcid: 0000-0002-9499-4434*

Анотація. Дана стаття ставить собі за мету проаналізувати архітектурно-мистецькі процеси, що відбувалися в Києві на початку 1910-х – в кінці 1950-х років та виявити першопричини та наслідки трьох послідовних ітерацій, міжстильових переходів, що мали місце в архітектурі міста означеного періоду. Дослідження є продовженням серії авторських статей, пов'язаних з генезою архітектури Києва першої половини ХХ ст. у світовому контексті та спирається на автентичні архівні матеріали тогочасних конкурсів, періодичну професійну та загальну періодику періоду, роботи Ю. С. Асеєва, М. В. Баранова, М. П. Билінкіна, М. Я. Гінзбурга, Г. В. Головка, В. Г. Заболотного, А. В. Іконнікова, С. К. Кілессо, О. Г. Молокіна, М. В. Посохіна, О. В. Рябушина, В. Е. Хазанової, С. О. Хан-Магомедова, В. В. Чепелика, В. С. Горюнова, Б. Л. Єрофалова-Пилипчака, Ю. В. Івашко, М. Б. Кальницького, Н. М. Кодель-Пермінової, О. Г. Мокроусової, Д. В. Сараб'янова, Т. В. Скибицької, М. П. Тублі, Д. С. Хмельницького, Б. С. Черкеса та ін.

Процес змін проявлений не лише в полі архітектури та мистецтва, а поданий в сукупності з комплексом зовнішніх чинників та факторів, що безпосередньо впливали на означене поле. Проаналізований також зворотній процес впливу поля архітектури на соціальний макрокосм Києва.

Проаналізований складний та багатогранний процес відходу від історичних та еkleктичних ремінісценцій в архітектурі Києва через Ар Нуво (як УАМ, так і інтернаціональні прояви експресивного та раціонального модерну) до авангардної радянської архітектури на фоні революційних змін та складних соціо-культурних трансформацій.

За результатами хронологічного опрацювання творчих здобутків провідних архітекторів Києва кінця 1920-х - середини 1950-х років проаналізовано поетапний перехід від авангардної до неокласичної архітектури.

Досліджено відхід від неокласики до радянського модернізму, означено першопричини даного переходу, що розпочалися за декілька десятиліть до того.

Здійснено комплексне послідовне, хронологічно безперервне та політично незаангажоване дослідження формотворення архітектури Києва початку 1910-х – кінця 1950-х років.

Ключові слова: еkleктика; історизм; Ар Нуво; УАМ; конструктивізм; раціоналізм; сталінський ампір; радянський архітектурний модернізм; «винайдені традиції».

ВСТУП

Архітектурні процеси, що розгорталися в Києві у першій половині ХХ століття, мають непересічне значення для становлення сучасної картини українського архітектурно-мистецького поступу. Події сторічної давнини знаходять відображення в київському сьогоденні: аналіз, дослідження та констатація важливих здобутків і очевидних прорахунків важливі не лише для теоретичного осмислення, а й для створення векторів розвитку нової архітектури, реалізованої у просторі міста.

Пертурбації соціо-політичного макрокосму початку минулого століття знайшли відображення в архітектурному полі через послідовне виникнення нових тенденцій та їх стрімкий поступ відповідно до трансформованих умов. Саме перша половина ХХ століття у вітчизняному, європейському та північноамериканському ареалах сформувала архітектуру сучасну, в лоні розвитку якої ми перебуваємо по сьогодні.

Перспективним ми вважаємо дослідження не лише архітектури, а сукупності соціальних, політичних, економічних, інженерних мистецьких, культурологічних та інших чинників, що мали вплив на означене поле.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження є продовженням серії авторських статей, пов'язаних з генезою архітектури Києва першої половини ХХ ст. у світовому контексті та спирається на автентичні архівні матеріали тогочасних конкурсів, періодичну професійну та загальну періодику періоду, роботи Ю. С. Асеєва [1], М. В. Баранова [2], М. П. Билінкіна [9], М. Я. Гінзбурга, Г. В. Головка, В. Г. Заболотного [5], А. В. Іконнікова [8], С.К. Кілессо [11], О. Г. Молокіна [13], М. В. Посохіна [16], О. В. Рябушина [14], В.Е.Хазанової [17], С.О. Хан-Магомедова [18], В.В.Чепелика [19], В. С. Горюнова [3], Б.Л.Єрофалова-Пилипчака [4], Ю. В. Івашко [7], М. Б. Кальницького [6], Н. М. Кодель-Пермінової [6], О.Г. Мокроусової [10], Д. В. Сараб'янова [15], Т.В.Скибицької, М. П. Тублі [3], Д. С.Хмельницького [24], Б. С.Черкеса [20] та ін.

МЕТА

Дана стаття ставить собі за мету проаналізувати архітектурно-мистецькі процеси, що відбувалися в Києві на початку 1910-х — в кінці 1950-х років та виявити першопричини та наслідки трьох послідовних ітерацій, міжстильових переходів, що мали місце в архітектурі міста означеного періоду.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Трансформації соціо-політичної структури Європи та Північної Америки першої половини минулого століття залишили по собі потужний відбиток, роль та значення якого продовжують розкриватися та кристалізуватися по теперішній час. Актуальність тих змін для нас пов'язана з винятковим, складним і напрочуд насиченим виром подій.

Означений ареал, як конструкт з відносно близьким історико-політичним, культурним, релігійним, філософським і, відповідно, мистецьким бекграундом, проходить каскад кризових перетворень, що, зрештою, індукують дві Світові війни, як граничні стани декадансу базових світоглядних інституцій, що більше не могли відповідати на змінені запити прогресуючого суспільства.

Трансформація світосприйняття на фоні галопуючого науково-технічного прогресу, стрімкої колоніальної експансії та формування національної самоідентифікації у так званих «неісторичних» (за Гегелем і наступними німецькими філософами) націй зростаючою буржуазією та новою неспадковою елітою призводить до різкого зміщення акцентів, їх нашарування та виникнення нових, часто суперечливих в основі своїй соціальних явищ. Різноманітні політико-філософські доктрини змішуються та породжують плеяду «національних міфів». Національні міфи, відповідно, спитараючись на романтизоване і часто суб'єктивне трактування історії, мають легітимізувати або усталений світопорядок, або, навпаки, закликати до його повалення. Карл Ясперс (За О. К. Якимовичем) характеризував це так: «Політичний розвиток вступив в нову фазу, а саме: позиції протидіючих сторін стають нерозрізними. Права й ліва в кінцевому підсумку змикаються. Наступає період «турбулентної плутанини» [21, с. 7].

Спільним знаменником для соціо-культурного поля того часу можна вважати

пошук нового основоположного стилю в мистецтві та архітектурі, що вилився в плідній боротьбі і взаємозбагаченні течій і напрямів мистецтв під впливом істотних змін парадигм буття. В архітектурі цей процес каталізується загальносвітовою тенденцією індустріалізації і галопуючого розростання міст. Урбанізація, яка тривала з початку Нового часу, сягає небачених темпів, вимагаючи від архітектури рішення принципово нових питань, продиктованих масштабами змін.

Швидке переміщення значної маси людей з локальних комун та сільської місцевості у зростаючі індустріальні вузли та передмістя вимагає створення не лише об'єктів промислових архітектури, а й кварталів компактного проживання робітників. Науково-технічний розвиток створює нові об'єкти інфраструктури логістики і відпочинку, такі як вокзали, кінотеатри, криті басейни і т. д. Більшість означених об'єктів не має прикладів для наслідування ні за масштабом ні за функцією ані в міській ані в традиційній архітектурі, індукуючи винайдення нового стильового словника, що міг би задовільнити як естетичні потреби так і технологічні вимоги. Питання ці вимагають насамперед теоретичного рішення, спрямованого на оволодіння і прогнозування ситуації в перспективі розвитку.

Першою спробою мистецтва дати відповіді на означений соціальний запит можна вважати виникнення модерну, «нового», «молодого», «сепаративного» стилю (якщо дослівно тлумачити його регіональні назви в Британії, Пруссії та Австро-Угорщині відповідно). Модерн, або Ар Нуво виступає синтетичним стилем, що, з одного боку, спирається на потужні і вивірені в часі напрацювання «академічного» мистецтва попередніх епох, з іншого – активно використовує для формування власного тезаурусу регіональні особливості та народні традиції. Значний вплив на нього має стрімка колоніальна та науково-дослідницька експансія західноєвропейських країн, що відкрила перед європейськими митцями багатий прошарок мистецтва Сходу та племен Африки, Океанії та Америки (за тодішньою класифікацією, «первинне» або «примітивне» мистецтво). «Для мистецтва початку ХХ століття відкриття культур первісного суспільства, переоцінка надбань середньовічної Європи і Сходу, археологічні знахідки в Єгипті, Месопотамії, Індії, надали потужних імпульсів у пошуках нової художньої мови, яка суттєво вирізнялася зі звичною системою класичного

європейського образотворчого мистецтва» [12, с. 139-140]. І, безумовно, модерн активно використовує новітні досягнення науково-технічного прогресу у вигляді нових матеріалів, технологій та темпу виробництва тих чи інших артефактів мистецтва. На наш погляд, модерн по-суті своїй є синтезом усіх вищезазначених чинників, що мали безпосередній вплив на його поле.

Архітектура України і Києва зокрема в перші десятиліття ХХ ст. перебуває у руслі загальносвітових архітектурних тенденцій. Населення Києва швидко зростає з п'ятидесяти тисяч на початку ХІХ ст. до п'ятиста на початку ХХ. Плеяда визначних архітекторів, таких як В.В. Городецький, П.Ф. Альошин та інші, активно забудовує прогресуючий поліс новітніми спорудами. Однак дана тотожність зі світовим мистецтвом буде порушена революційними подіями, що розгорнулися на даних теренах по завершенню Першої світової війни.

Відповідно до вищезазначених тезисів, розвиток мистецтва і архітектури в першій половині ХХ ст. виступає рефлексією соціально-політичних трансформацій суспільства. І якщо до Першої світової він був паралельним для усього Європейсько-Північноамериканського ареалу, то по її завершенню, Жовтнева революція деформує поступ поля на руїнах Російської імперії включно з Києвом, поступово, шляхом загострення протиріч, віддаляючи його від західних аналогів.

Криза та занепад мистецтва модерну була загальною для всього Європейського континенту, в деякій мірі оминувши лише Північну Америку (можливо через те, що вона не зазнала руйнувань від війни) і продовживши там свій розвиток у вигляді Тіфані. Також спільним був прихід авангарду. Однак сама сила та кардинальність змін вже істотно відрізнялася: якщо у Західній Європі вона була відносно планомірна і ліберальна, продиктована соціальним запитом, то в СРСР злам акцентується, отримує чітке політичне забарвлення, протиставляючи «нове» «пролетарське» «революційне» мистецтво «буржуазно-міщанському» модерну.

Особливо яскравою для вітчизняного авангарду була палітра перших післяреволюційних років, коли, з одного боку, митці та креатори ще не зазнавали утисків тоталітарних владних еліт, отримуючи при тому підтримку у широких верствах населення, що активно долучалося до нового мистецтва і було відкритим до змін та експериментів; з іншого —

ще не був обірваний живий обмін з Західною Європою і Північною Америкою, що дозволяло полям культури взаємозбагачуватися.

Але швидко зв'язок був обрізаний, вільний розвиток мистецтва взятий владою під контроль і створені умови, що призвели до каскаду унікальних зламів, притаманних вітчизняному архітектурно-мистецькому простору.

Досліджуючи ітерації поля мистецтва і, зокрема, архітектури, що в першій половині ХХ століття мали місце на теренах України в цілому, та у Києві, як її культурно-сакральному центрі, ми можемо виділити три ключові моменти переходу, мистецької «кризи», вираженої різкою зміною вектору розвитку стилів. Спільним знаменником для означених трьох переходів виступають індуковані зверху політичні трансформації, що виливаються у директивне втручання владних еліт в планомірний поступ мистецтва.

Ми говоримо про:

— перехід від історичних ремінісценцій та архітектури модерну до авангардних конструктивізму та раціоналізму на фоні Першої світової війни та Жовтневої революції;

— зміну авангардної архітектури неокласичною на початку – в середині 1930-х років на фоні наростання директивного тиску сталінського державного апарату;

— відхід від неокласичної архітектури до функціоналізму на тлі постанови № 1871 ЦК КПРС і РМ СРСР «Про усунення надмірностей у проектуванні та будівництві» від 4 листопада 1955 року.

Дані три тісно пов'язані хронологічно переходи розкривають глибинний злам культурного макрокосму суспільства, виражаючи соціальний запит на докорінну зміну архітектурно-мистецького стильового вираження, виступаючи маркером ранжування не лише домінуючої творчої концепції, але й канонів сприйняття та оцінки досвіду попередніх епох. Кожен з переходів, апелюючи до історичної спадщини, між тим, рішуче відкидає досвід безпосереднього попередника, постулативно визначаючи свою «істинність» шляхом маркування «помилковості» передуючого мистецького конструкту. Відповідна радикальна риторика, згідно Хобсбауму, виступає «винайденою традицією» [26], являючись по визначенню Томаса Еріксена [25], реакцією соціуму на різкі зміни традиційної системи відношень суб'єктів як всередині останнього, так і з іншими соціальними групами. П'єр Бурд'є стверджує, що «Ніхто так не пов'язаний із спе-

цифічним минулим поля, як художники авангарду» [22, с 100], визначаючи протиставлення, як один з найвищих ступенів визнання [23].

В сучасній архітектурній історіографії прийнято за традицію констатувати виключно директивний характер означених переходів, що, на нашу думку, не дає в повній мірі об'єктивно та не упереджено оцінити як причини, так і наслідки останніх. Аналізуючи в межах наших попередніх досліджень багатогранну картину складних взаємозв'язків та впливів, притаманну означеному періоду в архітектурі Києва, ми наводимо аргументи проти виключно директивного характеру вказаної зміни стилів, проявляючи складну і багаторівневу структуру відповідних трансформацій. На нашу думку, відхід від раціоналізму та конструктивізму через постконструктивізм зі ствердженням домінації неокласики виступав природним явищем ротації мистецьких стилів через зміну культурно-соціального підґрунтя. В тих умовах, примусовий порядок впровадження неокласики правлячою елітою був лише каталізатором процесу, що розпочався і, фактично, став відповіддю на трансформацію сприйняття концепції перетворення соціального устрою країни. Не лише новітня партійна еліта, але й широкі верстви суспільства виявилися не готовими у повній мірі сприйняти нове авангардне мистецтво з притаманними йому аскетизмом, умовністю та конструктами, розрахованими на обізнаність пересічного обивателя з канонами та зразками мистецтва попередніх епох.

Як це не парадоксально, але, на нашу думку, значною мірою криза авангарду в радянській системі і Києві зокрема пов'язана з тим, що значні прошарки суспільства (і нових партійних еліт, що часто піднялися на гору саме з цих верств) виявилися неспроможними оцінити протиставлення попереднім «історичним» стилям саме через слабку обізнаність у останніх. Аскетизм, проявлений у архітектурі та образотворчому мистецтву теж не був сприйнятий непередготовленим пролетаріатом, що тяжів до фігуративізму, наочності і розкоші декору, притаманних еkleктиці та модерну регіону у передреволюційні часи. Фактично, авангард виявився жертвою з одного боку реакційних настроїв у суспільстві, викликаних розчаруванням у ідеях швидкої і тотальної революційної зміни життя (перемоги світової революції, інтернаціоналу т.д.), і бажанням нових владних еліт прямо і однозначно доносити

директивні ідеї та нові цінності до всіх без винятку верств суспільства, а не лише обізнаних та освічених глядачів — з іншого.

Тобто, соціалістичний реалізм та сталінський ампір в архітектурі були реакцією на запит не лише від влади, «зверху», а й «знизу», від демосу, що, переживши роки війни, революції та терору, прагнув до певної стабільності, ілюзію якої міг дати не революційний авангард, а романтизовані історичні ремінісценції, винайдені традиції та нові «національно-комуністичні» міфи, що були покладені в основу відродженої неокласики.

Наступний перехід від ампірної неокласики до функціоналізму, що найбільше проявився в архітектурі після названої вище постанови «Про усунення надмірностей у проектуванні та будівництві» 1955 року, був пов'язаний як з фундаментальними для радянського політичного простору змінами у партійному керівництві та розвінчанням «культу особистості» й усього, що було з ним асоційовано, так і з еволюцією самої системи оцінки мистецтва.

На нашу думку, філософська іронія полягає в тому, що в даному разі до катастрофічних наслідків і втрат в архітектурі призводить не бажання директивного диктату з боку влади, а навпаки, лібералізація та спроба гуманізації політики останньої, що, насаджуючись знов-таки командними методами руйнує тонкий баланс архітектурно-мистецького поля. Повторюючи біблійний вислів про результат благих намірів, що не підтримуються дією, поступ архітектури буквально надламується після надстаранного «виконання» на місцях заклику керівництва про усунення «надмірностей».

Те, що задумувалося як засіб боротьби з надмірним декором, та гротескними нашаруваннями героїчного масштабу, що почали сповільнювати розвиток архітектури, часто використовувалися як візуальна пропаганда часів терору, та вимагали не пропорційних фінансових витрат, на практиці вилилось у боротьбу з будь-якими проявами мистецтва взагалі, лишаючи від архітектурного об'єкту лише промисловий каркас. Історичний досвід показує нам трагічність наслідків та помилковість самої ідеї втручання у розвиток архітектури, як мистецтва шляхом видання постанов. Фактично, архітектура була позбавлена фінансування, замовлення та відкинута у поле теорії чи «обслуговуючої ролі» для інженерно-будівельної

галузі.

Між тим, знов, на нашу думку, запит до першопричин таких змін був ініційований не лише елітами, а й кінцевими «споживачами», населенням. І причиною тому була з одного боку не спроможність демосу, як замовника, фінансово підтримувати розвиток переобтяженої надмасштабної архітектури, що, за наявних темпів будівництва та післявоєнної відбудови могла вдовольнити потреби лише незначної частини міського населення. З іншого — наростаючу хронологічну невідповідність історичних ремінісценцій науково-технічному розвитку: неокласична архітектура починала сприйматися анахронізмом в умовах стрімкого прогресу.

Однак, вищеозначена директивна зміна курсу перевернула полярність поля з непропорційного декору на непропорційний аскетизм, який також, з досвіду часу, не був прийнятий соціумом. Що знов приводить нас до тези про неприпустимість будь-якого зовнішнього втручання у мистецьке поле через ймовірну непоправну деформацію, спотворення чи навіть знищення останнього.

На нашу думку, якби відповідна постанова не мала місця, архітектура б сама, реагуючи на фінансово-технічний запит суспільства, прийшла до більш функціоналістичних зразків так, як це сталося у Західній Європі та Північній Америці.

В соціо-культурному та політичному контексті дані переходи мають безпосереднє відношення до процесів, що відбуваються в сучасній Україні в першій-другій декаді XXI століття. Ретельне дослідження відповідних стильових зламів має допомогти віднайти історичні дотичності, закрити лакуни, що були утворені під тиском попередніх політичних формацій, та спрогнозувати вектори розвитку сучасної української архітектури.

ВИСНОВКИ

Дані три тісно пов'язані хронологічно переходи розкривають глибинний злам культурного макрокосму суспільства, виражаючи соціальний запит на докорінну зміну архітектурно-мистецького стильового вираження, виступаючи маркером ранжування не лише домінуючої творчої концепції, а й канонів сприйняття та оцінки досвіду попередніх епох. Кожен з переходів, апелюючи до історичної спадщини, між тим, рішуче відкидає досвід безпосереднього

попередника, постулативно визначаючи свою «істинність» шляхом маркування «помилковості» передуючого мистецького конструкту.

Київ як унікальна локація в першій половині ХХ століття проходить через каскад перетворень, що виразно проявляються в архітектурно-містобудівному ландшафті. Архітектура Києва тих років являла собою насичену, різноманітну, поліваріантну, але попри все цілісну картину національного архітектурного поступу. Не зважаючи на значну кількість архітекторів-забудовників, кожен з яких проповідував власне стильове бачення, постійні зміни у концепції розвитку міста, Київ залишався міським утворенням з сформованим образом, тонкою гармонією та власною неповторною «формулою міста».

В сучасній архітектурній історіографії прийнято за традицію констатувати виключно директивний характер означених переходів, що, на нашу думку, не дозволяє повною мірою об'єктивно та не упереджено оцінити як причини, так і наслідки останніх. Ми притримуємось

тези, що відповідні «злами» були на моменти виникнення індуковані комплексом причин та трансформацією відповідного соціального запиту. Не применшуючи відповідальність владних еліт, що значно каталізували означені процеси переходів з відповідними негативними (інколи трагічними) наслідками для архітектурно-мистецького поля, ми досліджуємо весь комплекс імпульсів та мотивів означених ітерацій.

Процеси, що мали місце при переходах, потребують більш ретельного дослідження на предмет трансцендентності або іманентності відповідних впливів стосовно внутрішньомистецького поступу.

В соціо-культурному та соціо-політичному контексті дані переходи мають безпосереднє відношення до процесів, що відбуваються в сучасній Україні в першій-другій декаді ХХІ століття. Ретельне дослідження відповідних стильових зламів має допомогти віднайти історичні дотичності та спрогнозувати вектори розвитку сучасної української архітектури.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Асеев Ю. С. Стили в архитектуре Украины. Киев : Будівельник, 1989. 104 с.
- [2] Всеобщая история архитектуры : в 12 т. Москва : Стройиздат, 1975. Т. 12., кн. 1. 755 с. : ил.
- [3] Горюнов В. С., Тубли М. П. Архитектура эпохи модерна. Концепции. Направления. Мастера. 2-е изд. СПб : Стройиздат, 1992. 360 с.
- [4] Ерофалов-Пилипчак Б. Л. Архитектура советского Киева. Киев : А+С, 2010. 638 с.
- [5] Заболотный В. Г. Завдання Академії архітектури в 1946–50 рр. // Вісник Академії архітектури УРСР. 1946. № 1. С. 12–15.
- [6] Забудова Києва доби класичного капіталізму / за заг. ред. М. Б. Кальницького, Н. М. Кондель-Пермінової та ін. Київ : Варто, 2012. 560 с. :ил.
- [7] Ивашко Ю. В. Региональная специфика и характерные особенности архитектуры модерна на Украине // Вестник Санкт-Петербургского университета. 2014. Сер.15: Искусствоведение. Вып. 2. С. 120–130.
- [8] Иконников А. В. Архитектура ХХ века. Утопии и реальность. Москва : Прогресс-Традиция, 2001. Т.1. 656 с.
- [9] История советской архитектуры, 1917–1958 / ред. М. П. Былинкин. Москва : Госстройиздат, 1962. 346 с.
- [10] Кадомская М. А., Мокроусова А. Г. Замок вздохов, или история о том, как поссорились Павел Федотович и Николай Викторович. Київ : КИИ, 2013.

REFERENCES

- [1] Aseev Yu. (1989). Styles in the architecture of Ukraine. Budivelnik, Kyiv. 104. [In Russian].
- [2] Baranov M. (Eds.) (1975). The Universal History of Architecture by 12 vol. Vol 11. Stroyizdat, Moscow. 775. [In Russian].
- [3] Goryunov V., Tubli M. (1992). Architecture of the Art Nouveau era. Concepts. Directions. Masters. 2nd ed. SPb: Stroyizdat, St. Petersburg. 360. [In Russian].
- [4] Erofaloff-Pilipchak B. (2010). Architecture of Soviet Kiev. Kyiv: A+C. 638. [In Russian].
- [5] Zabolotny V. (1946) Tasks of the Academy of Architecture in 1946-50. Bulletin of the Academy of Architecture of the USSR. 1946. № 1. P. 12–15. [In Ukrainian].
- [6] Kalnytsky M., Kondel-Perminova N. and others (Eds.) (2012) Construction of Kyiv in the era of classical capitalism Varto, Kyiv. 560 p. [In Ukrainian].
- [7] Ivashko Yu. (2014). Regional specificity and characteristic features of modern architecture in Ukraine // Bulletin of St. Petersburg University. 2014. Ser.15: Art history. Issue 2.P. 120–130. [In Russian].
- [8] Ikonnikov A. (2001) Architecture of the twentieth century. Utopias and reality Vol.1. Progress-Tradiciya, Moscow. 656. [In Russian].
- [9] Bylinkin. M. (Eds.) (1962). History of Soviet architecture, 1917-1958 Gosstroyizdat, Moscow. 346. [In Russian].
- [10] Kadomskaya M., Mokrousova A. (2013). The Castle of Sighs, or the story of how Pavel Fedotovitch and Nikolai Viktorovich had quarreled. KIY, Kyiv. 432. [In Russian].

432 с.

[11] Килессо С. К. Проектирование центра Киева в предвоенный период // Архитектура Киева. Киев, 1982. С. 53–54.

[12] Лагутенко О. А. Українська графіка першої третини ХХ століття : монографія. Київ : Грані-Т, 2006. 240 с.

[13] Молокин А. Г. Проектирование Правительственного Центра УССР в Киеве // Архитектура СССР. 1935. № 9. С. 11–28.

[14] Рябушин А. В. Гуманизм советской архитектуры. Москва : Стройиздат, 1986. 368 с. : ил.

[15] Сараб'янов Д. В. Стиль модерн. Москва : Искусство, 1989.

[16] Советская архитектура за 50 лет / М. В. Посохин, Н. В. Баранов, Ю. М. Родин, Б. С. Мезенцев, Г. М. Орлов, Б. Р. Рубаненко, А. В. Иконников. Москва : Изд-во лит. по стр-ву, 1968. 500 с.

[17] Хазанова В. Э. Советская архитектура первой пятилетки. Москва : Наука, 1980. 375 с.

[18] Хан-Магомедов С. О. Архитектура советского авангарда. Москва, 1996.

[19] Чепелик В. В. Український архітектурний модерн. Київ : КНУБА, 2000. 377 с.

[20] Черкес Б. С. Національна ідентичність в архітектурі міста : монографія. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2008. 268 с.

[21] Якимович. А. К. Полеты над бездной: искусство, культура, картина мира 1930–1990. Москва: Искусство-XXI век, 2009. С. 7–9.

[22] Bourdieu P. La genèse historique de l'esthétique pure // Les Cahiers du musée national d'art moderne. Printemps. — 1989. — № 27. — P. 95–106

[23] Bourdieu P. Questions de sociologie. — P.: Minuit, 1980. — 268 p.

[24] Chmelnizki D. Soviet Town Planning during the War, 1941–1945 // A Blessing in Disguise. War and Town Planning in Europe 1940–1945 : eds

[25] Eriksen, T. H. Ethnicity and nationalism: Anthropological perspectives. 3rd ed. — London.: Pluto Press., 2010. — 256 p.

[26] Hobsbawm, E. Introduction: Inventing traditions. I: The Invention of tradition. red E. Hobsbawm & T. Ranger, S. 1-14. Cambridge.: Cambridge University Press., 1992. — P. 1-2

[11] Kilesso, S. (1982). Designing the center of Kiev in the pre-war period [In]: Arhitektura Kieva. [Architecture of Kyiv]. Kyiv: Stroyizdat. pp. 53–54. [In Russian].

[12] Lagutenko O. (2006). [Ukrainian graph of the first third of the XX century]. Grani-T, Kyiv. 240. [In Ukrainian].

[13] Molokin A. (1935). [Design of the Government center of the Ukrainian SSR in Kyiv] Architecture of The USSR, 1935, 9, 11. [In Russian].

[14] Ryabushin A. (1986). [Humanism of Soviet architecture]. Stroyizdat, Moscow. 368 p. [In Russian].

[15] Sarab'yanov D. (1989). [Art Nouveau style]. Art, Moscow. [In Russian].

[16] Posokhin M. et al. (Eds.) (1968) [Soviet architecture for 50 years]. Publishing House of literature. on construction, Moscow. 500. [In Russian].

[17] Khazanova V. (1980). [Soviet architecture of the first five-year plan]. Nayka, Moscow. 375. [In Russian].

[18] Khan-Magomedov S. (1996). [Soviet avant-garde architecture]. Stroyizdat, Moscow. [In Russian].

[19] Chepelyk V. (2000) [Ukrainian architectural modernism]. KNUBA, Kyiv. 377. [In Ukrainian]

[20] Cherkes B. (2008). [National identity in the architecture of the city]. Lviv Polytechnic, Lviv.416 [In Ukrainian].

[21] Yakimovich. A. (2009). Polety nad bezdnoj. Iskusstvo, kul'tura, kartina mira 1930-1990 [Flying over the abyss. Art, culture, picture of the world 1930-1990]. Art-XXI century, Moscow. 464. [In Russian].

[22] Bourdieu P. (1989). La genèse historique de l'esthétique pure. Les Cahiers du musée national d'art moderne. Printemps. 1989. № 27. P. 95–106 [in French]

[23] Bourdieu P. (1980). Questions de sociologie. Minuit, Paris. 268. [in French]

[24] Chmelnizki D. (2013). Soviet Town Planning during the War, 1941-1945 [In]: A Blessing in Disguise. War and Town Planning in Europe 1940-1945. Düwel J., Gutschow N. (Eds.) Dom publishers, Berlin. 416. [In English].

[25] Eriksen, T. (2010). Ethnicity and nationalism: Anthropological perspectives. 3rd ed. Pluto Press, London. [In English]

[26] Hobsbawm, E. (1992). The Invention of tradition. Cambridge University Press, Cambridge. 324. [In English]

АННОТАЦИЯ

Марковский А. И. Стилевые переходы в архитектуре Киева первой половины ХХ в.

Данная статья ставит своей целью проанализировать архитектурно-художественные процессы, происходившие в Киеве в начале 1910-х в конце 1950-х годов и выявить первопричины и последствия трех последовательных итераций, межстилевых переходов, которые имели место в архитектуре города указанного периода. Исследование

ABSTRACT

Markovskiy A. Stylistic transitions in kyiv architecture of the first half of the twentieth century.

This article aims to analyze the architectural and artistic processes that took place in Kyiv in the early 1910s - late 1950s and identify the root causes and consequences of three consecutive iterations, interstitial transitions that took place in the architecture of the city of the designated period. The research is a continuation of a

является продолжением серии авторских статей, связанных с генезисом архитектуры Киева первой половины XX в. в мировом контексте и опирается на аутентичные архивные материалы тогдашних конкурсов, периодическую профессиональную и общую периодику периода, работы Ю. С. Асеева, Н. В. Баранова, Н. П. Былинкина, М. Я. Гинзбурга, Г. В. Головки, В. И. Заболотного, А. В. Иконникова, С. К. Килессо, А. Г. Молокина, М. В. Посохина, А. В. Рябушина, В. Э. Хазановой, С. О. Хан-Магомедова, В. В. Чепелика и др.

Процесс изменений проявлен не только в поле архитектуры и искусства, а подан в совокупности с комплексом внешних условий и факторов, что непосредственно влияли на указанное поле. Проанализирован также обратный процесс влияния поля архитектуры на социальный макрокосм Киева. Проанализирован сложный и многогранный процесс отхода от исторических и эклектичных реминисценций в архитектуре Киева через Ар Нуво (как украинский архитектурный модерн, так и интернациональные проявления экспрессивного и рационального модерна) к авангардной советской архитектуре на фоне революционных изменений и сложных социо-культурных трансформаций. По результатам хронологического анализа творческих достижений ведущих архитекторов Киева конца 1920-х - середины 1950-х годов исследован поэтапный переход от авангардной к неоклассической архитектуре. Изучен отход от неоклассики к советскому модернизму, отмечены первопричины данного перехода, которые начались за несколько десятилетий до того. Осуществлено комплексное последовательное, хронологически непрерывное и политически незаангажированное исследование формообразования архитектуры Киева начала 1910-х - конца 1950-х годов.

Ключевые слова: эклектика, историзм, Ар Нуво, украинский архитектурный модерн, конструктивизм, рационализм, сталинский ампи́р, советский архитектурный модернизм, «новоизобретённые традиции».

series of author's articles related to the genesis of Kyiv's architecture of the first half of the twentieth century in the world context and is based on authentic archival materials of contemporary competitions, periodic professional and general periodicals of the period, works by Yu. S. Aseev, M.V. Baranov, M. P. Bylinkin, M. Ya. Ginzburg, G. V. Golovko, V. G. Zabolotny, A. V. Ikonnikov, S. K. Kilessso, O. G. Molokina, M. V. Posokhin, O. V. Ryabushin, V. E. Khazanova, S. O. Khan-Magomedov, V. V. Chepelik, V. S. Goryunov, B. L. Erofalov-Pylypchak, Yu. V. Ivashko, M. B. Kalnytsky, N. M. Kodel-Perminova, O. G. Mokrousova, D. V. Sarabyanov, T. V. Skybytska, M. P. Tubli, D. S. Khmelnytsky, B. S. Cherkes and others.

The process of change is manifested not only in the field of architecture and art, but presented in conjunction with a set of external factors and factors that directly affected this field. The reverse process of the influence of the field of architecture on the social macrocosm of Kyiv is also analyzed.

The article analyzes the complex and multifaceted process of moving from historical and eclectic reminiscences in the architecture of Kyiv through Art Nouveau (both UAM and international manifestations of expressive and rational Art Nouveau) to avant-garde Soviet architecture against the background of revolutionary changes and complex socio-cultural transformations.

Based on the results of chronological study of the creative achievements of leading architects of Kyiv in the late 1920s-mid - 1950s, a gradual transition from avant-garde to neoclassical architecture is analyzed.

The departure from neoclassicism to Soviet modernism is studied, the root causes of this transition, which began several decades before, are identified.

A comprehensive consistent, chronologically continuous and politically unbiased study of the formation of the architecture of Kyiv in the early 1910s and late 1950s was carried out.

Keywords: eclecticism, historicism, Art Nouveau, UAM, constructivism, rationalism, Stalinist Empire style, Soviet architectural modernism, "invented traditions".

AUTHOR`S NOTE:

Markovskyi Andrii, Candidate of Architecture (PhD), Scientific Secretary of the Department of Plastic Arts Synthesis at National Academy of Arts of Ukraine,

e-mail: andrii_markovskyi@ukr.net,
orcid: 0000-0002-9499-4434,
professional orientation: Architecture

Стаття подана до редакції 01.03.2021р.
Стаття прийнята до друку 24.03.2021р